

JS 1641 – MELODI & GENI

Klassisk torsdag 1

Wolfgang Amadeus Mozart
1756-1791

Così fan Tutte, uvertyr (K588)

5'

När det gäller förväxlingar och förklädnader är det får operor som kan tävla med Mozarts Così fan tutte (Så gör de alla). Det är sannerligen inte lätt att hålla reda på vem som är vem, och alla de missförstånd som detta för med sig. Längre betraktades denna operabuffa i två akter till text av Lorenzo da Ponte som både så opassande och omoralisk att den inte borde visas. De lättsinniga flickornas trofasthet testas av deras förklädda fästmän, och inte blir de nöjda inte. Men allt är bara på lek – och det hör man redan i den sprudlande uvertyren. Mozart fullbordade sin opera i Wien i januari 1790. Premiären stod den 26 januari. Uvertyren hör till Mozarts härligaste små orkesterverk – bara fyra minuter lång, men ett stort mästerverk.

Wolfgang Amadeus Mozart

Violinkonsert nr 5 A-dur (K219)
sats 1: Allegro aperto

10'

Jämmt fördelat under hela sin karriär skrev Mozart symfonier och pianokonsalter. Som utövande musiker tänker man honom också helst som pianist. Men faktum är att han också ofta med stor framgång spelade violin. Han framträdde som solist både i egna och andras verk, och han spelade gärna kammarmusik – även om han då hellre tog till altviolin. Hans pappa Leopold var ju dessutom känd som sin tids kanske främste violinpedagog, och just vid tiden för sonens födelse gav han ut den violinskola som kom att dominera undervisningen i Europa, och som användes långt in på 1800-talet, och som fortfarande studeras av dem som vill spela 1700-talsmusik så som man gjorde då.

Så mycket mer märkligt är det då att Mozart bara skrev fem violinkonsalter (mot 27 för piano), och att de alla tillkom mellan april och december 1775. Alla violinkonsalterna är alltså ungdomsverk. Tonsättaren var bara 19 år! Nu finns det ju förstås också violinkonsalter med numren 6 och 7, som han skrev ett par år senare, men forskarna har varit oense om dessa verks äkthet. I sanningens namn ska sägas att man numera lutar åt att de faktiskt är äkta.

Mozart kände väl till de äldre och samtida tonsättarnas violinkonsalter, och nog är hans egna första försök kraftigt påverkade av italienska förebilder. Men när han kommit fram till den femte konserten behärskade han formen totalt och förmådde genomsyra den med ett eget genialt tonspråk. Konserten är slutdaterad i Salzburg den 20 december.

Konserten i A-dur bjuder på förfinad och förandligad musik, och sannolikt var Mozart själv solist vid uruppförandet med ärkebiskopens orkester i Salzburg. Andra solister fängslades också tidigt av musiken, däribland Gaetano Brunetti, också han verksam i Salzburg. För denne Brunetti komponerade Mozart en alternativ mellansats.

Det låter nästan som en improvisation när soloviolinerna gör sin entré i första satsen, men musiken får breda och väl utvecklade motiv, och orkestersatsen är synnerligen klar och genomskinlig.

Wolfgang Amadeus Mozart Symfoni nr 39 Ess-dur (K543)
1756-1791 Adagio – Allegro
Andante con moto
Menuetto & Trio (Allegretto)
Finale (Allegro)

30'

Under loppet av två månader 1788 skrev Mozart sina tre sista symfonier, den ljusa nr 39, den tragiska nr 40 och den olympiska nr 41. Man har ofta tagit dessa symfonier som bevis för Mozarts stora skaparkraft: de är alla mycket skiftande till karaktären och mycket omfattade både vad speltid och orkesterstorlek beträffar, dessutom bidrar det känslomässiga innehållet till att dessa symfonier knacker på dörren till nästa stilepok: romantiken.

Mozart var en praktisk man och han skrev sällan musik som han inte hade direkt nytta av – sådant hade han varken tid eller råd till. Inte heller lät han yttre omständigheter påverka utformandet av sin musik. Redan dagen efter soliga Ess-dursymfonins fullbordning (den 27 juni 1788) skrev han ett tiggARBREV till frimurarbrodern och köpmannen Michael Puchberg: ”Under de tio dagar jag bott här (det vill säga i en ny våning i Wiens utkant) har jag arbetat mer än under månader på det gamla stället, och kom inte mina svarta tankar så ofta (vilka jag med våld måste slå ifrån mig), så skulle det gå ännu bättre...” Några sådana svarta tankar märks nu inte alls i Ess-dursymfonins ljusa tonspråk, på sin höjd anar man bakom den översinnligt sköna musiken ett lätt vemod. Han har här till och med utelämnat oboerna, till förmån för flöjterna, för att inga hårda nasala ljud skulle störa melodiernas mjuka böljande.

En långsam och ovanligt upphöjd inledning föregriper själva första satsen, som är ett sjungande allegro med många starka idéer, men utan dramatiska konflikter. Andantet är helt enkelt förändligad skönhet. En hövisk menuett bidrar också med en trio som baserats på en österrikisk ländler. Den spelas på klarinett, de österrikiska alpbyarnas folkmusikaliska favoritinstrument, och här finns en rustik um-pa-pa-bas som vi brukar finna i Haydns finaler, men här är det inte fråga om något glatt skratt, på sin höjd ett vackert, kärleksfullt leende.

Stig Jacobsson